

НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ПРИХОВАНА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

У цій статті йдеться про загрозу національній безпеці України, яку становлять неурядові організації, що діють в Україні. Розкрита роль СБУ у нейтралізації цих загроз, висловлюються пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності СБУ у боротьбі з цією категорією злочинів.

Ключові слова: неурядові організації, національна безпека, прихована загроза.

В этой статье говорится об угрозе национальной безопасности, которую представляют негосударственные организации, действующие в Украине. Раскрыта роль СБУ в нейтрализации этих угроз, высказываются предложения, касающиеся повышения эффективности деятельности СБУ в борьбе с этой категорией преступлений.

Ключевые слова: неправительственные организации, национальная безопасность, скрытая угроза.

© ВІТИК Ігор Романович – кандидат юридичних наук, заступник начальника служби Управління правового забезпечення СБУ

This article describes the threat to national security of Ukraine, which is coming from non-governmental organizations, operating in Ukraine. The role of the Security Service of Ukraine in the neutralization of these threats and propositions to improve the efficiency of the Security Service of Ukraine in the fight against this category of crimes.

Key words: non-government organization, national security, hidden threat.

На сьогодні неурядові організації перетворились у сильний засіб впливу на політичний курс, економіку, суспільну свідомість тих держав, які з різних причин попали у сферу корисливих інтересів «великих» держав або механізмів наддержавного управління світом – симбіозу ведучих транснаціональних корпорацій. Україна у цьому відношенні не є винятком.

Серед факторів, що сприяють успішній діяльності неурядових організацій в Україні слід назвати такі: нерозуміння або небажання розуміння «українською елітою» сьогодишнього місця України у світі і, як наслідок, приймання нею неправильних рішень у сфері політики, економіки, оборони тощо, що несуть завідо-му шкоду Україні; незадовільний стан юридичних механізмів захисту інформації політичного, комерційного, інтелектуального, оборонного, технологічного характеру; зниження рівня обороноздатності України; економічна криза і згорання фінансування довгострокових науково-технічних проєктів, злидений стан інтелектуальних кадрів, їх перехід до «самофінансування»; загальний соціально-психологічний настрій на «прогресивний» характер діяльності зарубіжних структур в Україні; поліетнічний, поліконфесійний склад населення, націоналістичні настрої на тлі відсутності продуманої діяльності держави з протидії цим негативним явищам тощо.

В умовах «відкритості», демократії і глобалізації світу, неурядові організації ідеально підходять як інструмент коригування, впливу в потрібному напрямку розвитку. В юридичній літературі проблеми, пов'язані з діяльністю неурядових організацій, розглядали у своїх працях такі учені, як: В. Крутов, В. Антипенко, В. Пилипчук, Б. Леонов, І. Смельянов та інші.

Водночас комплексний аспект прихованої загрози цих організацій для безпеки України, не розглядався.

Україна являє собою зручний полігон для діяльності на її території неурядових організацій, що включають представництва зарубіжних організацій соціально-політичної, дослідницької, культурно-логічної, релігійної, медійної та іншої спрямованості закордонних фірм. За усієї їх різноманітності спільним для них є те, що вони виступають провідниками політичної волі інших держав і прагнуть сплавляти вплив на розвиток України, виходячи з поставленої ними мети. Зовнішня «аполітичність», «бездієвність» і «плюралістичність» таких організацій є оманливою. Ряд неурядових організацій цілеспрямовано використовуються зарубіжними спеціальними службами, тому Україна відчула на собі усі проблеми, пов'язані з інтересом до неї багатьох розвідок світу. У зв'язку з цим слід зазначити, що відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» розвідувально-підривна діяльність іноземних спеціальних служб є однією з основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України¹.

Відповідно до Закону України «Про державну таємницю» державна таємниця є видом таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх зносин, державної безпеки, та охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України. У цьому

аспекті, відповідно до Закону, державну політику щодо державної таємниці як складову засад внутрішньої та зовнішньої політики визначає Верховна Рада України. Президент України, забезпечуючи національну безпеку, видає укази та розпорядження з питань охорони державної таємниці. Рада національної безпеки і оборони координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони державної таємниці. Кабінет Міністрів України спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади щодо забезпечення державної політики у сфері охорони державної таємниці. Спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері забезпечення охорони державної таємниці є Служба безпеки України². Лише у 2009 р. Службою безпеки України була виявлена і припинена діяльність 14 агентів іноземних спеціальних служб.

Мережа неурядових організацій щільно «накрила» Україну. Станом на 2009 р. в Україні, за приблизними даними, діяли 152 (в Російській Федерації – 63, Литві – 71) неурядові організації. Підбір громадян України для співробітництва з неурядовими організаціями ведеться на конкурсній основі (за результатами співбесід, тестування, прихованого психологічного вивчення), після чого їх навчають за кордоном. При цьому можливе застосування нейролінгвістичного програмування, навчання формам і методам збору інформації.

Надалі створюється мережа представництв неурядових організацій в різних регіонах України. Їх співробітники вільно переміщуються по країні, користуються відкритістю українського суспільства, неврегульованістю нашого законодавства, низьким рівнем життя інтелігенції (що в багатьох випадках прихильно ставиться до отримання грантів, стипендій, стажувань за кордоном).

Загальновізним лідером в сфері використання неурядових організацій для досягнення своїх інтересів є США. Нормативно закріплено, що розвідувальні служби повинні забезпечувати інформаційне забезпечення та безпосередньо брати участь у реалізації економічної стратегії США. Законодавці та впливові представники ділових кіл США прямо закликають керівництво спецслужб використовувати агентуру та інші засоби для отримання економічної та науково-технічної інформації в інтересах приватного бізнесу. ЦРУ і ФБР наділені Конгресом США правом створювати за кордоном і на території США власні комерційні підприємства. ЦРУ в цьому плані нерідко використовує підставні компанії та неурядові організації. Більше того, у Директиві Президента США № 12334 від 4 грудня 1981 р. «Розвідувальна діяльність США» закріплюється право використовувати неурядові організації для збору розвідувальної інформації, особливо підкреслюється важливість безперешкодного обміну інформацією між установами та організаціями різних форм власності і захисту інтересів корпорацій.

Така ж ситуація в Німеччині і Франції. Інтереси зовнішньої розвідки Німеччини (БНД) на каналах торгівельно-економічного і науково-технічного співробітництва закріплені у директиві Федерального відомства німецької промисловості ще з 1980 р. Згідно з директивою промислові та комерційні фірми зобов'язуються займатися збором економічної інформації і здійснювати вивчення офіційних осіб, а зібрану при цьому інформацію відсилати по дипломатичних каналах в інформаційні підрозділи фірм Відомства Федерального канцлера. Акт примушує співробітників фірм готувати детальні звіти про службові відрядження, враховуючи і інтереси спеціальних служб.

Головне управління зовнішньої безпеки Міністерства оборони Франції діє на підставі декрету № 82-306 від 2 квітня 1982 р., який передбачає, що при виконанні

своїх функцій зовнішня розвідка може взаємодіяти з іншими державними структурами, а також неурядовими організаціями, громадянами Франції, які працюють за кордоном.

У зв'язку з цим на деяких великих фірмах за вказівкою спецслужб відкриті «східні відділи», які займаються збором інформації про економічний потенціал посткомуністичних та пострадянських держав. Дозвіл на відкриття представництв у країнах Східної Європи фірми отримують лише за умови виділення для співробітника спецслужб посади прикриття з частковою оплатою, службового кабінету та автомобіля за рахунок фірми³.

У цьому сенсі неурядові організації можна визначити як установи, що призначені здійснювати відповідні функції, виконувати певні завдання у сфері громадського та державного життя, які останнім часом широко використовуються державами як інструмент збору розвідувальної інформації в сфері економіки, науки, бізнесу тощо.

Політичні кола Туреччини, зацікавлені у відродженні за рахунок території колишнього СРСР Османської імперії, активно використовують можливість неурядових організацій для проведення у країнах СНД політики «мирного завоювання території», спираючись на ісламський фактор. Для цього Туреччина використовує таку неурядову організацію, як «Нурчилар». З середини 1990-х років вона розгорнула в Україні мережу навчальних закладів – «фатих коледжів», які охопили проісламську освітню діяльність Автономну Республіку Крим та південні області України. Крім того, функціонери «Нурчилар» прагнуть вести легальну розвідку, створювати позиції впливу в місцевих тюркомовних засобах масової інформації та органах влади.

Хоча в Україні не зафіксовані значні конфлікти і силове протистояння на міжнародному ґрунті, проте не можна не враховувати етноконфліктний потенціал, що створювався століттями, а також наслідки складного процесу формування соборності українських земель і сучасних кордонів України. На сьогодні жодна держава офіційно не висуває Україні територіальних претензій. Східноєвропейські сусіди України з постсоціалістичних країн дотримуються євроінтеграційного вектора у зовнішній політиці, однією з умов реалізації якого є відсутність територіальних претензій, а існуюча система міжнародних відносин і солідний військовий потенціал України практично виключають можливість агресії з боку цих держав.

Водночас до числа найбільш активних і потенційно небезпечних, що загрожують національній безпеці України, неурядових організацій аналітики відносять:

– у Польщі: «Вспольноту Польську», яка частково фінансується державою, «Спільноту увіковічнення пам'яті жертв ОУН», «Спільноту, що поважає Львів, його східні окраїни», «Фонд допомоги полякам на сході», «Волинську спільноту Армії Крайової». Їх метою є повернення Польщі «південних кресів» – земель Західної і Правобережної України (на сьогодні в Україні проживає біля 220 тис. етнічних поляків, як правило, в Хмельницькій, Житомирській, Львівській областях);

– у Румунії: «Міжнародну асоціацію «за Бессарабію і Буковину», «Союз буковинських румун», «Відродження», «Герцаївський край». Усім їм притаманні гасла відродження «Великої Румунії» в кордонах 1940 р., що є посяганням на Північну Буковину і Південну Бессарабію – територію України (румунська громада в Україні налічує до 135 тис. етнічних румун, в окремих регіонах Чернівецької області їх частка в населенні перевищує 90%);

– територіальні претензії і конфлікти на етнорелігійному ґрунті провокує ряд російських неурядових організацій: «Славянський собор», ЛДПР, Партия славянского единства, Союз советских офицеров, Всесоюзная коммунистическая партия большевиков, «Память», «Черная сотня», «Союз русского народа».

Згідно із законодавством реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, поряд з іншими, є: посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України тощо.

У цьому контексті забезпечення національної безпеки покладається на правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначається законом. Законом України «Про Службу безпеки України» захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягання з боку окремих організацій, груп та осіб, забезпечення охорони державної таємниці покладено на Службу безпеки України⁴.

Відтак, з метою підвищення ефективності протидії новим реальним і потенційним загрозам національній безпеці України у сфері державної безпеки, подальшого розвитку сектора безпеки держави, в тому числі його складової – Служби безпеки України, пропонується:

1. Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України чітко спрямовувати Службу безпеки на безпосереднє виконання завдань із забезпечення національної безпеки у сфері державної безпеки, головними серед яких має бути здійснення контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, боротьба з тероризмом, профілактика та розслідування злочинів та правопорушень у сфері національної і, як її складової, державної безпеки, якісне інформаційно-аналітичне забезпечення державної влади України.

2. Удосконалити систему організації та управління оперативно-службовою діяльністю Служби безпеки, її організаційну структуру, головними серед яких має бути оперативна складова.

3. Забезпечити комплектування Служби безпеки якісним кадровим складом, військовослужбовцями-професіоналами та патріотами України, здатними на високому професійному рівні виконувати завдання із забезпечення державної безпеки України (запровадити ефективний механізм їх підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, професійного зростання та просування по службі, збереження високопрофесійного кадрового потенціалу, вдосконалити систему професійно-кваліфікаційних вимог до співробітників Служби безпеки).

4. Забезпечити реально гідне грошове забезпечення військовослужбовців Служби безпеки, їх соціальний та правовий захист з тим, щоб форми та розміри їх грошового забезпечення та соціально-правовий захист забезпечували достатні матеріальні умови для комплектування Служби якісним складом військовослужбовців, враховували характер та умови роботи, стимулювали прагнення досягати високих результатів у службовій діяльності.

5. Покращити взаємодію у формі практичної співпраці та обміну інформацією з розвідувальними та правоохоронними органами України (для цього проаналізувати спільні акти відомств з цих питань, внести до них відповідні зміни або видати нові).

6. Реформування Служби безпеки проводити з урахуванням тієї ролі і завдань, які ефективно та якісно має виконувати українська спеціальна служба відповідно до зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз суспільству й державі, її реформування має відбуватися не тільки на основі досвіду діяльності зарубіжних спеціальних служб і тих міжнародно-правових документів, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, а й виходячи з реалій української дійсності.

7. Розробити та внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо вдосконалення діяльності системи забезпечення національної безпеки у сфері державної безпеки та правоохоронної діяльності в цілому, проаналізувати чинне законодавство України з питань, що регулюють діяльність в Україні неурядових організацій зарубіжних країн, внести до нього відповідні зміни, спрямовані на посилення державного (з боку України) контролю за ними, припинення їх діяльності, притягнення їх функціонерів, що порушують законодавство України, до відповідальності. Одним із таких законопроектів може бути, наприклад, законопроект про встановлення юридичної відповідальності за «екстремізм» та «фундаменталізм» разом із визначенням цих термінів у законодавстві.

8. Вже зараз встановити точну кількість неурядових організацій, що діють в Україні, проаналізувати практичну діяльність кожної з них, сучасними наявними засобами та можливостями припинити діяльність тих із них, що порушують українське законодавство.

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351. 2. Закон України «Про державну таємницю» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 49. – Ст. 428. 3. «Скрытая угроза – 3: неправительственные организации» // Громадсько-політичне видання «Секретные материалы». – 2009 (261). – № 7. 4. Закон України «Про Службу безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.